

ZNANSTVENI SKUP

**Humanist u nehumano doba.
Život i djelo don Filipa Lukasa (1871. - 1958.)**



Zagreb, 28. studenoga 2023.
Kaštel Lukšić, 30. studenoga 2023.

ZNANSTVENI SKUP

Humanist u nehumano doba. Život i djelo don Filipa Lukasa (1871. - 1958.)

Zagreb, 28. studenoga 2023.

Kaštel Lukšić, 30. studenoga 2023.

ORGANIZATORI

- Papinski hrvatski zavod sv. Jeronima u Rimu
- Matica hrvatska Zagreb
- Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu - Centar "Don Frane Bulić"
- Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu - Odsjek za povijest
- Matica hrvatska - Ogranak Kaštela

POKROVITELJI

- Splitsko-makarska nadbiskupija
- Splitsko-dalmatinska županija
- Grad Kaštela

POČASNI ODBOR

Zdenko Križić, Marko Đurin, Miro Gavran, Blaženko Boban, Denis Ivanović, Šimun Bilokapić, Mario Grčević.

ORGANIZACIJSKI ODBOR

Josip Dukić, Mario Jareb, Mili Novak, Vlatka Vukelić, Vladimir Šumanović.

Tisak

Dalmacija papir, Split, Hrvatska

FILIP LUKAS

svećenik, profesor, geograf i povjesničar

Kaštel Stari, 29. travnja 1871. - Rim, 26. veljače 1958.



Blagoslov biste don Filipa Lukasa

Kaštel Stari, 3. lipnja 2022.

(Rad ak. kiparice Ljubica Dragojević Buble)

Filip Lukas je rođen u Kaštel Starom 29. travnja 1871. godine. Gimnaziju je završio u Splitu 1892., a bogoslovni studij u Zadru 1896. godine. Za svećenika ga je zaređio splitski biskup Filip Frano Nakić 29. rujna 1895. godine. Bio je upravitelj župe u Muću od 1897. do 1900. godine. Od 1900. do 1904. studirao je u Grazu i Beču, gdje je 1906. položio ispit iz povijesti i zemljopisa. Od 1917. do 1949. nije vršio svećeničku službu. Bio je svećenik Splitsko-makarske biskupije i Zadarske nadbiskupije.

Don Filip je kao profesor djelovao u Dubrovniku (1901. - 1907.), Sušaku (1907. - 1911.), Zagrebu (1911. - 1918.), Rijeci (1918. - 1919.) i Zagrebu (1919. - 1945.). Bio je dva puta rektor i jednom dekan u zagrebačkoj Ekonomsko-komercijalnoj visokoj školi (današnji Ekonomski fakultet). Od 1928. do 1945. vodio je Maticu hrvatsku. Na kraju rata je emigrirao u Austriju, odakle se je iz logora u Klagenfurtu u veljači 1949. preselio u Rim, u Zavod svetog Jeronima. Po dolasku u Zavod, na svoj sedamdeset i osmi rođendan, počeo je ponovno vršiti svećeničku službu. Umro je 26. veljače 1958. u klinici redovnikâ

Milosrdne braće (*Fatebenefratelli*), i pokopan je 28. veljače u zavodskoj grobnici na rimskom groblju Campo Verano. Don Filipova posljednja želja, zapisana u oporuci 1953., bila je da se njegov "tjelesni prah" prenese u "Dalmaciju gdje je prva sredovječna Hrvatska osnovana".

Don Filip je bio autor brojnih znanstvenih i stručnih radova. U svojem političkom djelovanju zastupao je hrvatske interese, stojeći čvrsto na Starčevićевой pravaškoj liniji, koja nije odgovarala projugoslavenskoj struji i komunističkom režimu. Unatoč svojoj poodmakloj životnoj dobi, nije mirovao ni u emigraciji. Neumorno je radio na dobrobiti hrvatskog naroda prateći stalno zbivanja među Hrvatima kako u emigraciji tako i domovini.

Smrtnu presudu don F. Lukasu izrekao je po nalogu komunističke vlasti Okružni narodni sud za grad Zagreb 21. studenoga 1945. godine. Presuda je poništena na Županijskom sudu u Zagrebu 18. srpnja 2017. godine.

U prigodi 150. obljetnice don Filipovog rođenja (1871. - 2021.), njegovi zemni ostatci prevezeni su iz Rima 15. rujna 2021. i pokopani su u novu grobnicu u Kaštel Starome, čime je ispunjena njegova posljednja želja. Nakon povrata zemnih ostataka postavljena je 3. lipnja 2022. don Filipova bista ispred crkve sv. Ivana u Kaštel Starom, rad akademske kiparice Ljubice Dragojević Buble. U organizaciji povrata zemnih ostataka i postavljanja biste sudjelovali su Papinski hrvatski zavod sv. Jeronima u Rimu, Splitsko-makarska nadbiskupija, Grad Kaštela, Župa sv. Ivana Krstitelja - Kaštel Stari, Konzervatorski odjel u Trogiru i Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu - Centar za epigrafička, paleografska i povijesno-teološka istraživanja "Don Frane Bulić".

Nakon povrata zemnih ostataka i podizanja biste predviđeno je u 2023. godini održavanje simpozija *Humanist u nehumano doba. Život i djelo don Filipa Lukasa (1871. - 1958.)* i nakon simpozija objaviti zbornika radova 2024. godine. Sve navedeno predstavlja tek skromni doprinos boljem poznavanju života i rada jednog od zaboravljenih i osporavanih hrvatskih velikana.

ZNANSTVENI SIMPOZIJ

Humanist u nehumano doba - Život i djelo don Filipa Lukasa (1871. - 1958.)

PROGRAM

ZAGREB, utorak, 28. studenoga 2023.

Dvorana Matice hrvatske, Strossmayerov trg 4.

9.30 - Pozdravni govori i otvorenje skupa

10.00 - 11.00 - izlaganja

1. Ivan Turudić, *Komunistička presuda Filipu Lukasu i njezino poništenje.*
2. Mario Jareb, *Filip Lukas i emigrantska Hrvatska revija.*
3. Igor Vranić, *Hibridnost nacije u misli Filipa Lukasa.*

11.00 - 11.10 - stanika

11.10 - 12.10 - izlaganja

4. Marko Ardizzone, *Povijesni izvori o hrvatskoj emigraciji 1945.-1955. kao literarna ostavština Filipa Lukasa.*
5. Vlatko Smiljanić, *Povijesno-pedagoška raščlamba udžbenikâ za zemljopis Filipa Lukasa.*
6. Nikolina Šimetin Šegvić, Nikola Anušić, *Neke moje uspomene iz života Matice hrvatske kao "zadnja volja" intelektualca: Filip Lukas, Rim, 1955.*

12.10 - 12.20 - stanika

12.20 - 13.40 - izlaganja

7. Vlatka Vukelić, *Memorandum hrvatskih bjegunaca 1945. – organizirano djelovanje intelektualaca nakon bleiburške predaje.*
8. Stipe Kljaić, *Polemika između don Filipa Lukasa i Bogdana Radice.*
9. Vladimir Šumanović, *Tri važna dokumenta za hrvatsku povijest iz ostavštine Filipa Lukasa.*
10. Slađana Josipović Batorek, Domagoj Tomas, *Zavod sv. Jeronima i komunistička vlast u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji, (1949.-1958.).*

13.40 - 13.50 - Zahvale i završna riječ

KAŠTEL LUKŠIĆ, četvrtak, 30. studenoga 2023.

Muzej grada Kaštela, Lušiško Brce 5.

9.30 - Pozdravni govori i otvorenje skupa

10.00 - 11.20 - izlaganja

1. Mladenko Domazet, *Odrastanje Filipa Lukasa u Kaštel Starome.*
2. Marko Trogrlić, *Filip Lukas svećenik.*
3. Ivan Balta, *Arhivska ostaoština don Filipa Lukasa u Papinskome hroatskom zavodu sv. Jeronima u Rimu.*
4. Josip Dukić, *Izgnaničke godine Filipa Lukasa i povratak u domovinu.*

11.20 - 11.30 - stanika

11.30 - 12.50 - izlaganja

5. Ivan Pažanin, *Sudbina Filipa Lukasa gledana kroz UDB-in dosje.*
6. Zlatko Begonja, *Pisma Tiasa Mortigijje Filipu Lukasu i Lukasova intervencija za njegovo oslobođenje iz zatvora.*
7. Marijan Buljan, *Pogled na političku situaciju i prikaz svakodnevnice u korespondenciji Zvonimira (Zvonka) Ferkovića i Vladimira Ciprina s don Filipom Lukasom.*
8. Ante Delić, *Argentinska pisma braće Nikšić i Mile Starčevića Filipu Lukasu.*

12.50 - 13.00 - stanika

13.00 - 14.20 - izlaganja

9. Andrijana Perković Paloš, *Pisma Vinka Nikolića Filipu Lukasu.*
10. Tomislav Đonlić, *Pisma hercegovačkih franjevacu i Krunoslava Draganovića Filipu Lukasu.*
11. Frano Bilić, *Pisma Branimira Jelića Filipu Lukasu.*
12. Ivana Grabić, *Dopisivanje Ivana Meštovića i Filipa Lukasa (1949.-1956.).*

14.20 - 14.30 - Zahvale i zatvorenje skupa

Povijesni izvori o hrvatskoj emigraciji 1945.-1955. kao literarna ostavština Filipa Lukasa

Marko Ardizzone

Humanistička gimnazija u Zagrebu
Dvorničićeve ul. 15
10 000 Zagreb

markoardizz@hotmail.com

Sažetak

Ovaj rad se bavi dijelom pisane ostavštine Filipa Lukasa koja se čuva u arhivu Zavoda sv. Jeronima u Rimu. Autorova pozornost je usmjerena prvenstveno na građu koju je Lukas prikupio u razdoblju od 1945. do 1955. godine. Među autorima koji se spominju u toj građi nalaze se vrlo važne osobe iz hrvatske povijesti dvadesetog stoljeća, poput Ante Pavelića, Joze Kljakovića, Adama Pribičevića, ali i mnogih drugih. Dio građe se odnosi i na samog Lukasa.

Marko Ardizzone (Split, 1992.), doktorand na Fakultetu hrvatskih studija u Zagrebu. Autor je u Splitu završio osnovnu i srednju školu (Turističko-ugostiteljska, smjer hotelijersko-turistički tehničar), a na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu diplomirao je Povijest 2016. godine. Teme njegovog istraživanja su vezane za modernu hrvatsku povijest. Objavio je nekoliko prikaza, članaka te imao izlaganja na znanstvenim skupovima. Dugi niz godina je radio u zagrebačkim srednjim školama kao profesor Povijesti i Etike, a trenutno predaje Povijest u Humanističkoj gimnaziji u Zagrebu.

Arhivska ostavština don Filipa Lukasa u Papinskome hrvatskom zavodu sv. Jeronima u Rimu

Ivan Balta

Nadbiskupski arhiv Split
Zrinsko-frankopanska 14
21 000 Split

ivanbalta74@gmail.com

Sažetak

Arhiv Papinskoga hrvatskog zavoda svetog Jeronima u Rimu čuva osobne ostavštine pojedinih svećenika i drugih kulturnih djelatnika koji su svojim radom ostavili dubok trag u hrvatskoj povijesti dvadesetog stoljeća. Jedan od njih je i don Filip Lukas, koji je posljednje godine svojeg života proveo upravo u Zavodu svetog Jeronima, gdje je i umro 1958. godine. U zavodskom arhivu su prema starijim popisima arhivske građe bile evidentirane svega dvije kutije gradiva iz Lukasove ostavštine – osobni dokumenti, dnevničke bilješke i nešto dopisivanja. Prilikom sređivanja spremišta zavodske knjižnice 2017. otvoren je jedan veći drveni kovčeg u kojem se nalazilo don Filipovo gradivo. Osim knjiga i časopisa unutra je pronađen i velik broj pisama, te rukopisa i tipkopisa njegovih radnji i članaka. Pronađene knjige i časopisi ostavljeni su u zavodskoj knjižnici, a arhivsko gradivo je pripojeno onom gradivu koje se već nalazilo u arhivu. Građa je arhivistički obrađena i sastavljen je inventar. No u veljači 2023. iz Doma Sv. Nikole Tavelića u Grottaferrati dopremljen je u svetojeronimski arhiv dio raznovrsnog gradiva među kojim su se nalazile i dvije arhivske kutije iz don Filipove ostavštine. Sada se u arhivu Zavoda svetog Jeronima nalazi deset kutija don Filipove ostavštine. Građa se uglavnom odnosi na emigrantski dio njegovog života i rada.

Ivan Balta (Split, 1984.), doktorand na Katoličkome bogoslovnom fakultetu u Splitu, na kojem je 2010. završio filozofsko-teološki studij. U Splitu je 2004. završio i gimnaziju. Studij arhivistike završio je 2013. na Vatikanskoj školi za paleografiju, diplomatiku i arhivistiku pri Apostolskom vatikanskom arhivu u Rimu. Prilikom boravka u Rimu na Fakultetu povijesti i kulturnih dobara Crkve Papinskog sveučilišta Gregorijana pohađao je kao gost student odabrane predmete vezane uz arhivski rad. Nakon povratka iz Rima započeo je raditi u Nadbiskupskom arhivu u Splitu. Vodstvo tog arhiva preuzeo je 1. listopada 2023. godine. U Rim odlazi povremeno sređivati gradivo u Arhivu Zavoda svetog Jeronima.

Pisma Tiasa Mortigijje Filipu Lukasu i Lukasova intervencija za njegovo oslobođenje iz zatvora

Zlatko Begonja

Sveučilište u Zadru
Odjel za povijest
Ul. Mihovila Pavlinovića 1
23 000 Zadar

zbejonja@unizd.hr

Sažetak

U drugoj polovini svibnja 1945. Tias Mortigijja se našao među brojnim hrvatskim izbjeglicama u Austriji. Bio je smješten u logoru sve do konca travnja 1946., kada je uhićen od strane britanskih vojničkih vlasti i sproveden u njihov ratno-zarobljenički logor namijenjen političkim optuženicima. Nakon saslušanja predan je jugoslavenskoj vojsci u kolovozu 1946. godine. Potom je završio u Sloveniji, a početkom rujna se našao u zatvoru UDB-e u Zagrebu. Pisma koja je upućivao Filipu Luksu tijekom 1945. i 1946. svjedoče o teškoćama kroz koje je prolazio u razdoblju izbjeglištva, ali i ukazuju na složenost prilika koje su imale utjecaja na njegovu tragičnu sudbinu. U tom kontekstu potrebno je izdvojiti i pokušaj posredovanja F. Lukasa u oslobađanju T. Mortigijja iz britanskoga zatvora, neposredno pred njegovu izručenje jugoslavenskoj strani.

Izv. prof. dr. sc. **Zlatko Begonja** pročelnik je Odjela za povijest Sveučilišta u Zadru i predavač kolegijâ Hrvatska povijest 1918. – 1945. i Hrvatska povijest poslije 1945. godine. Održava nastavu na sveučilišnom poslijediplomskom doktorskom studiju "Jadran – poveznica među kontinentima". Istraživač je novije hrvatske prošle zbilje na području političke povijesti 20. stoljeća. U tom smislu obrađuje međuratno razdoblje, a napose vremenski okvir Drugoga svjetskog rata i poraća, koje je označavalo uspostavu i učvršćenje jugoslavenskoga komunističkog totalitarnog režima u Hrvatskoj. Sudionik je niza znanstvenih skupova, autor znanstvenih i stručnih članaka, sudionik okruglih stolova, javnih predavanja, te brojnih medijskih istupa koji su tretirali problematiku nacionalne povijesti 20. stoljeća. Autor je znanstvene knjige *Okupacija duha: Ideološka indoktrinacija u Zadru 1945. - 1955.* Pored navedenoga voditelj je istraživanja "Usporedna analiza položaja hrvatskih branitelja u društvu i sustavne skrbi o njima u odnosu na veterane u SAD-u", u sklopu nacionalnog projekta "Analiza društvenih faktora koji utječu na kvalitetu života braniteljske populacije – smjernice za budućnost." Član je Matice hrvatske ogranak Zadar, kao i Društva za povjesnicu Zadarske nadbiskupije.

Pisma Branimira Jelića Filipu Lukasu

Frano Bilić

franobilic1995@gmail.com

Sažetak

U korespondenciji Filipa Lukasa koja se čuva u Papinskom hrvatskom zavodu sv. Jeronima u Rimu među brojnim sačuvanim pismima nalaze se i ona kojima je adresant dr. Branimir Jelić (Donji Dolac, 28. veljače 1905. – Berlin, 31. svibnja 1972.), hrvatski političar, liječnik i publicist. Jelić je tijekom 30ih godina 20. stoljeća bio glavni organizator ustaškog pokreta u emigraciji te je nosio titulu “pobočnika” – druge po važnosti funkcije u ustaškoj hijerarhiji, iza poglavnika. Prilikom povratka iz SAD-a u Europu Jelića su u listopadu 1939. kod Gibraltara uhitili časnici britanske mornarice. Pod optužbama za vođenje ustaškog pokreta i suradnju s Hitlerom, Jelić je interniran na Isle of Man gdje je u britanskom zatočeništvu ostao do jeseni 1945. godine. Jelićeva pisma Lukasu obuhvaćaju razdoblje od 1949. do 1956. godine. U to se vrijeme obojica nalaze u emigraciji – Lukas u Rimu, a Jelić u Berlinu. Jelićeva pisma su privatnog i političkog karaktera. Jelić je u Münchenu 1950. osnovao Hrvatski narodni odbor s ciljem okupljanja hrvatske emigracije diljem svijeta. Inzistirao je na Lukasovom uključanju u rad odbora, držeći da će njegov ugled dodatno potvrditi ispravnost političkog smjera i djelatnosti HNO-a.

Frano Bilić (Splitu, 1995.), doktorand u Splitu na Filozofskom fakultetu, gdje je završio studij Povijesti i Engleskog jezika. Tema doktorskog rada je *Politička djelatnost i ideološki koncepti Milana pl. Šufflaya* pod mentorstvom prof. dr. sc. Marka Trogrlića. Istraživao je u Regensburgu u Njemačkoj na Leibnitz institutu za proučavanje povijesti Istočne i Jugoistočne Europe. U posljednje tri godine objavio je nekoliko znanstvenih radova (*Jadransko pitanje i Rapalski ugovor u listu Novo doba, Aneksija Bosne i Hercegovine na stranicama Velebita i Narodnog lista*), te je sudjelovao na međunarodnim konferencijama u Münchenu i Oświęcimiu.

Pogled na političku situaciju i prikaz svakodnevnice u korespondenciji Zvonimira (Zvonka) Ferkovića i Vladimira Ciprina s don Filipom Lukasom

Marijan Buljan

OŠ "Mertojak"
Doverska ul. 44
21 000 Split

marijanbuljan1@gmail.com

Sažetak

Među mnoštvom osoba s kojima je Filip Lukas korespondirao nalaze se Vladimir Ciprin i Zvonimir (Zvonko) Perković. Poznat po brojnim tekstovima objavljenim u časopisu *Hrvatska revija*, Ciprin je, smješten u Buenos Airesu, Lukasu uputio manji broj pisama tijekom 1949. godine. Na drugom kraju svijeta, najprije u austrijskom Klagenfurtu a potom i u američkom Clevelandu, Ferković se Lukasu češće javljao u razdoblju između 1949. i 1952., uputivši mu veći broj pisama, po obujmu i sadržaju značajnijih od Ciprinovih. Cilj je ovoga izlaganja trostruk: prikazat će se kako su Ciprin i Ferković pojмили svoju argentinsku, odnosno austrijsko-američku svakodnevicu; navest će se kako su korespondenti gledali na tragične događaje Drugoga svjetskog rata i aktualna zbivanja u komunističkoj Jugoslaviji, te će se naposljetku pokušati pokazati kako su pojedini emigranti doživljavali don F. Lukasa.

Marijan Buljan (Split, 1986.) je 2011. na Filozofskom fakultetu u Splitu završio dvopredmetni studij Povijesti i Hrvatskoga jezika i književnosti. Studij Poslijediplomskoga doktorskog studija humanističkih znanosti Sveučilišta u Splitu upisao je 2012., a titulu doktora znanosti iz znanstvenoga područja humanističkih znanosti / znanstvenoga polja interdisciplinarnih humanističkih znanosti stekao je početkom 2021. s temom *Politička povijest Splita od 1918. do 1941. Godine 2017./2018.* kao vanjski suradnik držao je predavanja na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Splitu. Bavi se temama iz prve polovine hrvatske povijesti XX. stoljeća i temama iz dalmatinske povijesti. Sudjelovao je na brojnim domaćim i međunarodnim znanstvenim i stručnim skupovima i autor je više znanstvenih radova. Zaposlen je u OŠ "Mertojak" – Split na mjestu učitelja Hrvatskog jezika i Povijesti.

Argentinska pisma braće Nikšić i Mile Starčevića Filipu Lukasu

Ante Delić

Sveučilište u Zadru
Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja
Ulica dr. Franje Tuđmana 24 i
23 000 Zadar

antedeli@yahoo.com

Sažetak

Iako su za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske obnašali različite dužnosti u potpuno različitim institucijama vlasti, bleiburški slom zapravo je preko noći izjednačio visoke političke i vojne dužnosnike Nezavisne Države Hrvatske s onima koji su pripadali dnu hijerarhijske ljestvice unutar istog sustava vlasti. Za sve njih će slom 1945. predstavljati traumatičnu točku od koje se nikada neće oporaviti, te će se uvijek i iznova na nju vraćati, (pr)ocjenjivati njene uzročno-posljedične veze i na koncu tragati za odgovornima za takav katastrofalan kraj. S druge strane, to će biti ne samo vječna trauma, već i vječna motivacija i izvor s kojeg će se napajati svi oni koji su preživjeli. To će biti polazna točka s koje će gledati naprijed i tražiti nove puteve u potpuno novim okolnostima. U tim okolnostima treba promatrati i nastanak dostupne korespondencije braće Ante i Marijana Nikšića, te Mile Starčevića upućene Filipu Lukasu. Dok su braća Nikšići za vrijeme NDH djelovali u okviru političkog i policijskog sustava, Mile Starčević kao kulturni djelatnik i intelektualac bio je jedan od Lukasovih najbližih suradnika unutar Matice hrvatske i prije nastanka NDH. Unatoč prisutnim razlikama sve korespondente će prvenstveno zanimati rad na političkom okupljanju i organiziranju hrvatskih izbjeglica u čemu će se obraćati na Lukasa, smatrajući ga jednim od najvećih autoriteta njihova vremena i jednom od nezaobilaznih osoba u političkom djelovanju hrvatskog iseljeničtva.

Ante Delić je zaposlen na Odjelu za izobrazbu učitelja i odgojitelja na Sveučilištu u Zadru gdje je 2016. obranio doktorsku disertaciju pod naslovom *Djelovanje Ante Pavelića od 1945. do 1953. godine*. Predmet njegova znanstvenog istraživanja je suvremena hrvatska povijest, s naglaskom na razdoblje Drugoga svjetskog rata i poslijeratne hrvatske političke emigracije. Objavio je knjige: *Ante Pavelić. Nepoznata pisma iz talijanskoga zatvora 1934.-1936. Korespondencija Ante Pavelića i Georgesa Desbonsa*, Naklada Trpimir, Zagreb, 2019. i *Tajni dokumenti o NDH. Izoješća finskih diplomatskih predstavnika u Zagrebu 1941.-1944.*, Naklada Bošković, Split, 2021.

Odrastanje Filipa Lukasa u Kaštel Starome

Mladenko Domazet

Filozofski fakultet - Odsjek za povijest
Sveučilište u Splitu
Poljička cesta 35
21 000 Split

mdomazet@ffst.hr

Sažetak

Rad obuhvaća vrijeme odrastanja Filipa Lukasa sedamdesetih i osamdesetih godina 19. stoljeća u Kaštel Starome, odnosno uključuje zavičajni kontekst s obzirom na obiteljski okvir, vjerske prilike, društvena, gospodarska, politička i urbanistička kretanja u ovom kaštelanskom naselju. Pritom prati događaje i pojedince koji imaju izravne dodire s Lukasovom obitelji ili šira zbivanja na području tadašnje općine Kaštel Novi (koja je obuhvaćala K. Štafilić, K. Novi i K. Stari), a koja su mogla formativno utjecati na odrastanje F. Lukasa. Namjera je prikazati u radu ključna obilježja donjokaštelanskoga ambijenta, zapravo pripadajući povijesni kontekst s obzirom na tadašnje trendove, tendencije i istaknute pojedince u vremenu od Filipova rođenja 1871. do 1892., kada on završava splitsku gimnaziju.

Mladenko Domazet doktorirao je 2011. na temu *Stari Grad na Hvaru od ponarođenja općine do I. svjetskog rata – Otočni grad u krizi na razmeđu 19. i 20. stoljeća*. Nakon studija radio je kao učitelj povijesti u osnovnim školama u Samoboru, Kaštel Lukšiću i Solinu. Od 2007. zaposlenik je Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu na Odsjeku za povijest. Područje njegova istraživačkog rada obuhvaća mikrohistorijske razine i povijest svakodnevice srednjodalmatinskog područja te metodiku nastave povijesti. Objavljuje radove iz tih područja te priređuje brojne izložbe. Aktivno sudjeluje na znanstvenim skupovima, promovira razne knjige, objavljuje feljtone i održava niz javnih predavanja. Predavač je na više stručnih skupova za učitelje i profesore povijesti u osnovnim i srednjim školama, stručni redaktor na udžbenicima za povijest, a posljednjih godina istražuje arhivsku građu međuratnog razdoblja Staroga Grada. U izdanju Muzeja Staroga Grada objavio je tri knjige o povijesti Staroga Grada: *Suton flote jedrenjaka Staroga Grada* (2004.), *Stari Grad na Hvaru – otočni grad na razmeđu 19. i 20. stoljeća* (2011.) te *Isječci iz života – Stari Grad na otoku Hvaru (1914.-1941.)* (2016.).

Izgnaničke godine Filipa Lukasa i povratak u domovinu

Katolički bogoslovni fakultet - Centar "Don Frane Bulić"
Sveučilište u Splitu
Zrinjsko-frankopanska 19
21 000 Split

jdukic@kbf.unist.hr

Sažetak

U središtu rada je vrlo teško i gotovo neistraženo izbjegličko razdoblje života don Filipa Lukasa u Austriji (1945. - 1949.) i Italiji (1949. - 1958.), te povratak njegovih posmrtnih ostataka u Hrvatsku. Don Filip je poput brojnih osoba početkom svibnja 1945. napustio Zagreb. Bio je smješten u logoru u Klagenfurtu, te je 1949. nakon neuspjelog odlaska u Argentinu završio u Zavodu sv. Jeronima u kojem je proveo svoje zadnje izbjegličke godine. Rad se temelji na arhivskoj građi i donosi nove podatke ne samo o životu i radu F. Lukasa, nego i o hrvatskoj emigraciji u Austriji i Italiji u poratnim okolnostima. Dio članka posvećen je povratu Lukasovih zemnih ostataka iz Rima u Kaštel Stari 2021. godine, te postavljanju njegove biste 2022. godine, rad akademske kiparice Ljubice Dragojević Buble, ispred crkve sv. Ivana u Kaštel Starom.

Josip Dukić (Košute, 1968.) završio je filozofsko-teološki studij u Splitu 1992., kada je zaređen za svećenika Splitsko-makarske nadbiskupije. Poslijediplomski studij crkvene povijesti završio je 2008. u Rimu na Fakultetu crkvene povijesti i kulturnih dobara Crkve pri Papinskom sveučilištu Gregorijana. U Rimu je 2004. završio i Vatikansku školu za paleografiju, diplomatiku i arhivistiku. Nakon povratka u domovinu preuzeo je službu knjižničara u Nadbiskupskome sjemeništu u Splitu, u knjižnici Ivana Paštrića, najstarijoj javnoj knjižnici u Južnoj Hrvatskoj. Od 2005. počeo je predavati crkvenu povijest na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Splitu. Predstojnik je katedre Crkvene povijesti te utemeljitelj i voditelj Centra za epigrafička, paleografska i povijesno-teološka istraživanja "Don Frane Bulić". Autor je 45 stručnih radova, 13 znanstvenih članaka i 10 knjiga. Održao je predavanja o hrvatskoj povijesno-kulturnoj baštini u Rimu (Muzej rimske civilizacije), na Sardiniji (Oristano), te je bio gostujući profesor u Varšavi (Sveučilište Stefan Wyszyński). Član je Vi alkarskog društva Sinj te osnivač i voditelj civilne udruge Kulturno društvo Trilj.

Pisma hercegovačkih franjevaca i Krunoslava Draganovića Filipu Lukasu

Tomislav Đonlić
Domovinskog rata 2
21 000 Split

tomislav.djonlic@gmail.com

Sažetak

Kontakti koje je don Filip Lukas održavao po završetku Drugoga svjetskoga rata s franjevcima iz Hercegovačke franjevačke provincije u Americi i Krunoslavom Draganovićem u prvome su redu bili usredotočeni na prikupljanje različitih izvješća iz logora u kojima su bili zatočeni hrvatski uznici. Kroz njihovu međusobnu komunikaciju jasno se vidi uključenost don F. Lukasa u humanitarni rad i brigu za zatočene. Nastavno na ove aktivnosti don Filip je kroz kontakte s hercegovačkim franjevcima (Zoranom Ostojićem, Silvijem Grubišićem, Otonom Knezovićem, Častimirom Majićem i Dominikom Mandićem) razmjenjivao podatke i bivao uključen u emigrantske krugove u Americi. Naime, njegova aktivnost očitovala se u tome da je sudjelovao u tiskanju i uređivanju tiskovine "Danica" kao i u prikupljanju različitih pomoći potrebitima.

Tomislav Đonlić, prof. je usmjerio svoj znanstveno-istraživački interes na društvenu i vjersku povijest prve polovine 20. stoljeća. Uže područje znanstveno-istraživačkoga interesa vezano je za međureligijske odnose (osobito pravoslavlja i rimokatoličanstva) na koju temu je do sada objavio radove. Aktivan je na društvenom i političkom polju te trenutno obnaša dužnost pročelnika u Splitsko-dalmatinskoj županiji. Sudionik je brojnih humanitarnih aktivnosti te je prisutan na polju kulturnoga života grada Splita i Splitsko-dalmatinske županije. Do sada je sudjelovao na nekoliko konferencija i objavio nekoliko radova.

Dopisivanje Ivana Meštrovića i Filipa Lukasa (1949. - 1956.)

Ivana Grabić

Osnovna škola Kamen-Šine
Ul. Gospe od Karmela 1
21 000, Split

ivanapesograbić@gmail.com

Sažetak

Ivan Meštrović (1883. - 1962.) je bio slikar, kipar, arhitekt, profesor, ali iznad svega najveći hrvatski kipar svjetskog glasa. Neko vrijeme je i politički djelovao. Napisao je nekoliko knjiga i članaka, a za svoj umjetnički rad dobivao je priznanja iz cijeloga svijeta. S druge strane, Filip Lukas (1871. - 1958.) je bio svećenik, profesor, geograf i povjesničar. Bio je i aktivan na političkom planu pružajući otpor beogradskoj politici uništavanja Hrvatske. U ovom radu namjera je analizirati pisma I. Meštrovića i F. Lukasa nastala u vremenu od 3. studenoga 1949. do 17. svibnja 1956. godine. Riječ je o ukupno sedamnaest pisama koja se čuvaju u Arhivu Sveučilišta Notre Dame u Indiani i Arhivu Papinskog hrvatskog zavoda sv. Jeronima u Rimu.

Ivana Grabić, doktorandica, supruga i majka troje djece. Zaposlena je kao vjeroučiteljica u Osnovnoj školi Kamen-Šine u Splitu. Osnovnu školu i srednju Školu likovnih umjetnosti pohađala je u Splitu. Diplomirala je 2006. na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Splitu. Poslijediplomski studij Povijest teologije i kršćanskih institucija na KBF-u u Splitu upisala je 2011., a 2013. postigla je licencijat iz teologije na temu *Povijesno-teološka analiza religioznog stvaralaštva Ivana Meštrovića*. Trenutno čeka obranu doktorske disertacije na temu *Religioznost Ivana Meštrovića* pod vodstvom izv. prof. dr. sc. Josipa Dukića. Sudjelovala je na više međunarodnih znanstvenih simpozija. Članica je Matice Hrvatske. Od 2020. članica je Stručnog vijeća Centra za epigrafička, paleografska i povijesno-teološka istraživanja "Don Frane Bulić".

Filip Lukas i emigrantska Hrvatska revija

Mario Jareb

Hrvatski institut za povijest
Opatička ul. 10
10 000 Zagreb

m_jareb@yahoo.com

Sažetak

Kao predsjednik Matice hrvatske Filip Lukas bio je uključen u objavljivanje *Hrvatske revije*, tada vodećeg Matičina časopisa. Svršetkom Drugoga svjetskog rata taj je časopis ugašen, a Lukas je bio prisiljen napustiti Hrvatsku te nastaviti živjeti životom političkoga emigranta. Obnova *Hrvatske revije* u emigraciji 1951. Lukasa je potaknula da postane plodan suradnik novog/starog časopisa, pa nije neobično što ga je od početka uredništvo smatralo stalnim suradnikom. Gotovo svaki broj, od onoga prvoga godine 1951., sadržavao je neki Lukasov prilog. Pritom se izdvajaju njegova sjećanja na rad u Matici hrvatskoj, kojoj je punih petnaest godina bio predsjednik. Još za života na stranicama *Hrvatske revije* objavljeni su i prilozi o njemu, a osobita mu je pozornost posvećena nakon dolaska vijesti o smrti početkom 1958. godine.

Mario Jareb (Zagreb, 1969.) je doktorirao 2003. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu obranivši disertaciju pod naslovom *Ustaški pokret od nastanka do travnja 1941. godine*. U Hrvatskom institutu za povijest radi od 1995. te istražuje povijest Nezavisne Države Hrvatske i međuratnoga Ustaško-domobranskog pokreta. Obrađuje i druge teme, posebice problematiku hrvatskih nacionalnih simbola. Godine 2001./2002. bio je Fulbrightov stipendist na Ruskom i istočnoeuropskom institutu (*Russian and East European Institute*) Sveučilišta Indiana (*Indiana University*) u Bloomingtonu, IN, SAD. Od 2016. do 2017. bio je član katoličkog dijela Mješovitog povjerenstva (Komisije) Hrvatske biskupske konferencije i Srpske pravoslavne crkve koja je imala zadaću razmotriti ulogu blaženog Alojzija Stepinca prije Drugoga svjetskog rata, tijekom rata i nakon njega. Član je Matice hrvatske, čiji je potpredsjednik od studenoga 2021. godine. Član je i Družbe Braća Hrvatskoga Zmaja. Autor je niza znanstvenih radova, među njima i monografijâ *Ustaško-domobranski pokret od nastanka do travnja 1941. godine*, Zagreb 2006., *Mediji i promidžba u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, Zagreb 2016. i *Sovjetski zločin u Katynskoj šumi: Uloga doktora Eduarda Luke Miloslavića*, Zagreb 2019.

Zavod sv. Jeronima i komunistička vlast u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji (1949. - 1958.)

Sladana Josipović Batorek

Filozofski fakultet - Odsjek za povijest
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Lorenza Jägera 9
31 000 Osijek

sjosipovic@ffos.hr

Domagoj Tomas

Filozofski fakultet - Odsjek za povijest
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Lorenza Jägera 9
31 000 Osijek

dtomas@ffos.hr

Sažetak

U članku će se analizirati položaj i uloga Papinskoga hrvatskog zavoda svetog Jeronima u Rimu u kontekstu crkveno-državnih odnosa između Svete Stolice i Federativne Narodne Republike Jugoslavije nakon Drugoga svjetskog rata, s naglaskom na razdoblje u kojem je Filip Lukas boravio u Zavodu. Riječ je o kasnoj fazi pontifikata Pija XII., u kojoj su diplomatski odnosi između Svete Stolice i europskih komunističkih država složeni i zategnuti, dok su diplomatski odnosi između Svete Stolice i Federativne Narodne Republike Jugoslavije potpuno prekinuti postavljanjem Alojzija Stepinca na dužnost kardinala 1953. godine. Zavod sv. Jeronima u Rimu, na čelu s rektorom Jurjem Mađercom, nakon Drugoga svjetskog rata postao je jednim od središnjih okupljališta hrvatske svećeničke političke emigracije, kojoj je pripadao i Lukas. Jugoslavenska komunistička vlast prepoznala je i koristila specifičnu poziciju Zavoda kao sredstvo ucjene u pregovorima s predstavnicima Svete Stolice, inzistirajući na njegovoj depolitizaciji, pri čemu su predstavnicima hrvatskoga episkopata koji su trebali putovati u Rim onemogućavali ta putovanja, a isto su činili i svećenicima koji su, koristeći logističku potporu Zavoda, trebali nastaviti svoje školovanje u inozemstvu. Tek smrću Mađerca (1957.), Lukasa (1958.), Pija XII. (1958.) i Stepinca (1960.), odnosno s početkom pontifikata Ivana XXIII. i otvaranja Drugog vatikanskog koncila 1962., u sklopu nove *Ostpolitik* doći će do procesa postupnoga otopljanja diplomatskih odnosa između Svete Stolice i Federativne Narodne Republike Jugoslavije. Čitav proces rezultirat će

potpisivanjem Beogradskog protokola 1966. i normalizacijom tih odnosa, no pitanje Zavoda bilo je toliko složeno da ni tada nije do kraja riješeno.

Izv. prof. dr. sc. **Slađana Josipović Batorek** (Derventa, 1982.). Osnovnu i srednju škola završila je u Osijeku. Godine 2001. upisuje studij Povijesti i Hrvatskog jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu u Osijeku, gdje je diplomirala 2005. godine. Poslijediplomski doktorski studij Povijesti upisala je 2006. na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu. U studenom 2010. doktorirala je radnjom *Odnos komunističkog režima prema Katoličkoj crkvi u Đakovačkoj ili Bosanskoj i Srijemskoj biskupiji u vrijeme biskupa Antuna Akšamovića (1945. - 1959.)*, pod mentorstvom dr. sc. Miroslava Akmađže. Zaposlena je kao asistent na Filozofskom fakultetu u Osijeku od 2006. godine, gdje je 2022. izabrana u znanstveno-nastavno zvanje izvanredne profesorice. (Su)Autorica je 4 znanstvene monografije i više znanstvenih radova. Znanstvenim je zanimanjem usmjerena prema crkveno-državnim odnosima u drugoj polovini 20. stoljeća s naglaskom na Đakovačku i Srijemsku biskupiju, kao i ostalim lokalnim temama istoga razdoblja. Članica je Ogranka Matice hrvatske u Osijeku, Hrvatskoga nacionalnog odbora za povijesne znanosti i Društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije "Tkalčić".

Domagoj Tomas (Osijek, 1987.). Preddiplomski i diplomski studij Povijesti i Hrvatskoga jezika i književnosti završio je na Filozofskom fakultetu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Doktorirao je 2016. na poslijediplomskom doktorskom studiju Povijesti na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu. Zaposlen je u zvanju izvanrednog profesora na Odsjeku za povijest Filozofskoga fakulteta u Osijeku, gdje izvodi nastavu na kolegijima iz moderne i suvremene povijesti. Kao priređivač objavio je knjige: *Pet redaka: rimski dnevnik svećenika Ivana Tomasa 1943. - 1944.* (2014.), *Pjesma gladi: život i djelo Ilije Glavote (1891. - 1916.)* (2016.; u suradnji s Kristinom Malbašić) te *Mi izbjeglice. Razmatranja o suvremenoj hrvatskoj problematici iz perspektive izbjegličkog logora* (2022.; u suradnji sa Slađanom Josipović). Objavio je autorske monografije: *Apostolska administratura za sjevernu Slavoniju i Baranju (1923. - 1972.)* (2018.) i *Ideologija, krivnja i odmazda. Vlaho Lovrić i (dis)kontinuiteti proe polovice 20. stoljeća* (2021.). Sudjelovao je na mnogim domaćim i međunarodnim znanstvenim skupovima te je objavio niz znanstvenih i stručnih članaka. U sklopu programa Erasmus+ studentske mobilnosti boravio je na Sveučilištu u Pečuhu (2014./2015., ljetni semestar) te je iskoristio Tempus stipendiju mađarske vlade za sudjelovanje na Ljetnoj školi mađarskoga jezika i kulture na Sveučilištu u Pečuhu (2017.). U sklopu stručnoga usavršavanja programa Erasmus+ mobilnosti boravio je na Katoličkom sveučilištu u Ružomberoku (2018./2019.), Masarykovom sveučilištu u Brnu (2021./2022.) i Sveučilištu u Ljubljani (2021./2022.). Član je Ogranka Matice hrvatske u Osijeku i Hrvatskog nacionalnog odbora za povijesne znanosti. Područje njegova znanstvenoga interesa obuhvaćaju teme iz intelektualne povijesti 20. st., crkveno-državnih odnosa u 20. st., hrvatsko-mađarskih odnosa u 20. st., hrvatskoga iseljništva u razdoblju Hladnoga rata i lokalne povijesti grada Osijeka.

Polemika između don Filipa Lukasa i Bogdana Radice

Stipe Kljaić

Hrvatski institut za povijest
Opatička ul. 10
10 000 Zagreb

stipekljaic@gmail.com

Sažetak

Dvojica dalmatinskih Hrvata, Kaštelanin Filip Lukas (1871. - 1958.) i Splitsanin Bogdan Radica (1904. - 1993.) imali su zategnute i veoma konfliktne međusobne odnose, koji su započeli još u drugoj polovini tridesetih godina, a svoj su nastavak imali i u hrvatskoj političkoj emigraciji tijekom pedesetih godina 20. stoljeća. Lukas je 1940. u svojstvu predsjednika Matice hrvatske godine odbio tiskati Radičine novinarske intervju s tada vodećim europskim intelektualcima u Matičinoj nakladi, zbog čega je Radica svoje djelo otisnuo kod izdavačke kuće beogradskoga Židova Gece Kohna. Razlog zašto je Lukas tako negativno reagirao na rukopis *Agonija Evrope* krije se u Radičnim vezama s predratnim jugoslavenskim režimom, ali i njegovoj benevolentnosti prema onim piscima iz Dalmacije koji su se opirali kulturnoj integraciji s Hrvatskom. Naime, Lukas je u odgovoru na težnje projugoslavenske inteligencije iz Dalmacije 1937. u *Hrvatskoj reviji* objavio esej pod naslovom *Za hrvatsku kulturnu cjelovitost*. U njemu je nasuprot njihova zagovaranja "kulturnoga mediteranstva", govorio o cjelovitosti i nepodijeljenosti hrvatske kulture, u kojoj neizostavno mjesto zauzima i povijesna Dalmacija.

Stipe Kljaić (Šibenik, 1982.). Studij povijesti pohađao je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Od 2010. zaposlen je na Hrvatskom institutu za povijest gdje trenutno radi kao viši znanstveni suradnik. Godine 2015. doktorirao je kod mentora prof. dr. sc. Ive Banca. Godine 2017. objavio je monografiju o djelovanju hrvatskih intelektualaca u prvoj polovini 20. stoljeća pod naslovom *Nikada više Jugoslavija – intelektualci i hrvatsko nacionalno pitanje (1929. - 1945.)*. U razdoblju od 2016. do 2019. radio je na međunarodnom projektu *Cultural Opposition: Understanding the Cultural Heritage of Dissent in the Former Socialist Countries*, Courage Horizon 2020. Godine 2018. i 2019. boravio je na Hoover institutu sveučilišta Stanford (SAD) i na sveučilištu u Bologni (Italija) pri *FSCIRE Archives – La Fondazione per le scienze religiose Giovanni XXIII*. Godine 2021. objavio je drugu monografiju *Povijest kontrarevolucije – hrvatska konzervativna misao od 1789. do 1989.* Područje znanstvenog interesa mu je moderna hrvatska povijest s naglaskom na temama iz intelektualne povijesti i povijesti ideologija. Bavi se i javnim radom te u *Večernjem listu* i *Vijencu* objavljuje publicističke članke s povijesnom tematikom.

Sudbina Filipa Lukasa gledana kroz UDB-in dosje

Ivan Pažanin

grlicic@gmail.com

Sažetak

U radu se donose dokumenti iz dosjea UDB-e o Filipu Lukasu, sačuvani u Državnome arhivu u Splitu, iz kojih se može vidjeti u kakvom je društveno-političkom ozračju djelovao u emigraciji ovaj hrvatski uglednik, ali i metodologija rada jugoslavenske tajne policije. Zasad nam nije poznato kada je dosje nastao, ali u njemu su savjesno i temeljito posložene na 89 stranica sve službene zabilješke, raščlambe i suradnička izvješća o Lukasu. Iz navedenoga se može iščitati način rada UDB-e, mreža suradnika, područja koja su ih najviše zanimala i sl. Dosje Lukas sadrži, među ostalim najstarijim izvješćima, i ono iz arhiva Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača Hrvatske iz 1945. u kojem se navodi da je Lukas "još prije rata i prije okupacije, a za vrijeme okupacije propagirao i veličao ideju tzv. NDH i njenog poglavnika - ustašku ideju i ustaški rad, okupio oko sebe u Matici Hrvatskoj poznate ustaške zločince i koljače, kao dr. Milu Starčevića i Ivicu Kirina, dalje, prije okupacije pripremao teren za Hitlerovu i Pavelićevu strahovladu, što je za vrijeme okupacije kao predsjednik Matice Hrvatske i njen književni suradnik vodio tu prominentnu kulturnu izdavačku instituciju potpuno u rasističko - ustaškom duhu i nacional - socijalističkom duhu, raspirujući nacionalnu i rasnu mržnju...". Ovaj je izvještaj, među ostalim čimbenicima, bio i podloga za kasniju optužnicu Lukasa i presudu na smrt strijeljanjem.

Komunističke vlasti smatrale su Lukasa jednim od ekstremnih protivnika pa su nastojale nad njim imati što veću kontrolu sustavno prateći svaki njegov pokret, izjavu, susret i sl. UDB-a je uspjela organizirati jaku mrežu doušnika i suradnika oko Lukasa. Pratilo ga je i radilo na njegovu "slučaju" desetak suradnika, a njihova izvješća su sastavljena pod kodnim imenima. Sve zaključke koji se nameću temeljem izvješća treba naravno uzeti s oprezom i zadržkom jer je možda određeni broj stranica u dosjeu uništen. Nije nam poznato je li Lukas bio svjestan UDB-ine doušničke mreže koja ga je okruživala, ali je do kraja života čvrsto i nepokolebljivo zastupao svoja stajališta.

Ivan Pažanin, mag. iuris i kulturni djelatnik autor je ili suautor više knjiga iz povijesti Trogirskoga primorja, te knjiga sa žrtvoslovnom tematikom. u znanstvenim i stručnim časopisima objavio je 60-ak radova o trogirskim kulturno-povijesnim temama. Surađivao je u hrvatskim leksikonima te uredio zbornike Vinišća, otoka Drvenika i Segeta, te knjige Mladena Andreisa o stanovništvu Vinišća, otoka Drvenika i Ploče, knjigu Roka Ivande *Baština izgubljene Bosiljine* i roman Marka Palade *Zlonjiva*.

Pisma Vinka Nikolića Filipu Lukasu

Andrijana Perković Paloš

Filozofski fakultet - Odsjek za povijest
Sveučilište u Splitu
Poljička cesta 35
21 000 Split

ppalos.andrijana@gmail.com

Sažetak

U Arhivu Papinskoga hrvatskog zavoda svetog Jeronima čuva se zbirka od 25 pisama koja je Vinko Nikolić poslao Filipu Lukasu tijekom razdoblja od 1947. do 1956. godine. Dominantna tema u ovim pismima jesu aktivnosti vezane uz časopis *Hrvatska revija*. Velik dio pisama obuhvaća podatke o Lukasovim člancima objavljenim u tom časopisu. Pored toga, u pismima se također dotiču i sljedeće teme: neuspjeli pokušaj emigracije Lukasa u Argentinu, Nikolićeva razmatranja o hrvatskoj kulturi i intelektualcima u izgnanstvu te opise svakodnevnog života hrvatskih iseljenika u Argentini. U cijelosti, ova korespondencija jasno ilustrira Nikolićevu perspektivu o Lukasovoj ulozi i njegovom doprinosu borbi za nacionalne interese.

Andrijana Perković Paloš stekla je doktorat 2018. u polju interdisciplinarnih humanističkih znanosti (modul Povijest) na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Splitu, gdje je vanjska suradnica te naslovna poslijedoktorandica. Od 2020. do 2021. sudjelovala je kao znanstvena suradnica – asistentica na Medicinskom fakultetu na dva interdisciplinarna projekta financirana unutar okvira programa Horizon 2020. Od 2022. zaposlena je u produkcijskom timu znanstvenog časopisa *Journal of Global Health*. Njeno istraživačko područje odnosi se na razdoblje stvaranja hrvatske države i njezine obrane tijekom Domovinskog rata. Autorica je knjige *Vlada demokratskog jedinstva* objavljene 2020., koja je proizašla iz njezine doktorske disertacije. Osim toga, objavila je niz znanstvenih članaka na hrvatskom i engleskom jeziku.

Povijesno-pedagoška raščlamba udžbenikâ za zemljopis Filipa Lukasa

Vlatko Smiljanić

Fakultet hrvatskih studija
Sveučilište u Zagrebu
Borongajska cesta 83d
10 000 Zagreb

vsmiljanic@hrstud.hr

Sažetak

Filip Lukas je u svojoj bogatoj intelektualnoj pisanoj ostavštini iza sebe ostavio dva vrijedna i javno poznata zemljopisna udžbenika iz vremena Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca te Nezavisne Države Hrvatske. Međutim, ti udžbenici do danas nisu izazvali niti stručnu niti znanstvenu pažnju. Riječ je o *Geografiji Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca* (1922.) i *Zemljopisa Nezavisne Države Hrvatske* (1943.). Autor će u izlaganju interpretirati usporednu raščlambu ova dva vrijedna udžbenika iz perspektive povijesno-političkoga konteksta, didaktičko-metodičke prosudbe (ideologija, pristupačnost, efektivnost, udžbenik kao nastavno sredstvo, didaktičko-metodički instrumentarij udžbeničke jedinice) te njihovo kulturološko značenje.

Vlatko Smiljanić hrvatski je povjesničar i sveučilišni nastavnik. Diplomirao je 2020. i doktorirao 2023. na Fakultetu hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, gdje je i zaposlen. Bavi se istraživanjima hrvatske moderne i suvremene povijesti, kroatologije te povijesti školstva. Autor je dviju znanstvenih biografija, urednik zbornika radova sa znanstvenih skupova te više znanstvenih i stručnih radova historiografske i kroatološke tematike.

Neke moje uspomene iz života Matice hrvatske kao "zadnja volja" intelektualca: Filip Lukas, Rim, 1955.

Nikolina Šimetin Šegvić

Fakultet hrvatskih studija
Sveučilište u Zagrebu
Borongajska cesta 83d
10 000 Zagreb

nikolina.simetinsegvic@gmail.com

Nikola Anušić

Filozofski fakultet - Odsjek za povijest
Sveučilište u Zagrebu
Ivana Lučića 3
10 000 Zagreb

nanusic@ffzg.hr

Sažetak

Filip Lukas se vratio pisanju i objavljivanju 1951. godine. Radove je objavljivao u *Hrvatskoj reviji*, koju su u Buenos Airesu 1951. ponovno pokrenuli Antun Bonifačić i Vinko Nikolić. Jedan od Lukasovih objavljenih tekstova bio je i *Neke moje uspomene iz života Matice hrvatske* u dva nastavka iz 1955. godine. U ovom izlaganju analizirat će se spomenuti tekst, ali njegov prošireni izvorni oblik koji je sačuvan u ostavštini F. Lukasa. Osim momenata iz života koje (autobiografski) donosi, tekst je i njegova intelektualna sinteza jer sva svoja istraživanja još jednom "provjerava" na postavljenim idejama. Pritom će poseban naglasak biti na Lukasovom razumijevanju i viđenju povijesti, odnosno njegovoj opterećenosti poviješću i traženju argumenata za pitanje neuspjeha hrvatske samostalnosti. Stoga analizirane Lukasove uspomene nameću i svojevrsnu kombinaciju intelektualnohistorijskog čitanja kao testamenta, autobiografskih zapisa, ali i ego-historije.

Nikolina Šimetin Šegvić je povjesničarka i asistentica na Odsjeku za povijest Fakulteta hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu. Njezina istraživanja se usredotočuju na modernu i suvremenu povijest s posebnim zanimanjem za intelektualnu povijest te urbanu i društvenu povijest, povijest historiografije i metodologiju povijesne znanosti. Autorica je monografije *Kraj Habsburške Monarhije*.

Intelektualna povijest debata i prijepora u britanskoj i američkoj historiografiji (Zagreb 2022.) i više znanstvenih i stručnih radova.

Nikola Anušić je povjesničar i izvanredni profesor na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu na Katedri za svjetsku povijest novoga vijeka. Područje njegovih istraživanja i znanstvenih zanimanja je moderna i suvremena povijest s naglaskom na povijesnu demografiju i historijsku epidemiologiju. Autor je niza znanstvenih članaka, uredničkih knjiga te monografije *U sjeni Velikoga rata. Pandemija španjolske gripe 1918. - 1919. u sjevernoj Hrvatskoj* (Zagreb 2015.).

Tri važna dokumenta za hrvatsku povijest iz ostavštine Filipa Lukasa

Vladimir Šumanović

Fakultet hrvatskih studija
Sveučilište u Zagrebu
Borongajska cesta 83d
10 000 Zagreb

vsumanovic@hrstud.hr

Sažetak

U radu se analiziraju tri važna dokumenta koji se nalaze u ostavštini uglednoga hrvatskoga intelektualca, dugogodišnjega predsjednika Matice hrvatske i poznatoga emigranta Filipa Lukasa. Dokumenti predstavljaju veliku vrijednost za povjesničare jer pružaju detaljniji uvid u glavna politička stajališta hrvatskih emigranata koje bi se moglo smatrati Lukasovim krugom. Autor prvoga dokumenta je Milivoj Magdić, potpisnik drugoga dokumenta je Ante Butković, dok je treći dokument ostao nepotpisan. Dokument kojega potpisuje Butković posvećen je Lukasu. Sva tri dokumenta imaju iste političke zaključke, a glavni su dosljedna osuda komunističkoga režima u Jugoslaviji, pokušaj pridobivanja američke i britanske politike za njihove ciljeve, naglašeno distanciranje od politike dr. Ante Pavelića i isticanje kako rješenje hrvatskoga nacionalnog pitanja ima nekoliko mogućnosti, od kojih je stvaranje samostalne hrvatske države najbolja ali ne i jedina mogućnost.

Vladimir Šumanović (Zagreb, 1968.) docent je na Odsjeku za povijest Fakulteta hrvatskih studija. U Zagrebu je završio Klasičnu gimnaziju. Na Fakultetu hrvatskih studija radi od 2017. te predaje kolegije iz nacionalne i svjetske suvremene povijesti. Doktorirao je u veljači 2019. s temom *Ključni vojno-politički događaji u istočnoj Bosni 1942.* Polje njegovog zanimanja su hrvatska suvremena povijest te razdoblje Drugoga svjetskog rata na području bivše Jugoslavije. O toj temi objavio je znanstvene radove u domaćim i međunarodnim povijesnim časopisima te je sudjelovao na velikom broju znanstvenih skupova i nekoliko televizijskih emisija. Suautor je (s Vlatkom Vukelić) knjige *Četničke postrojbe u službi Nezavisne Države Hrvatske*, objavljene 2021. u nakladi Školske knjige.

Filip Lukas - svećenik

Marko Trogrlić

Filozofski fakultet - Odsjek za povijest
Sveučilište u Splitu
Poljička cesta 35
21 000 Split

mtrogrlic@ffst.hr

Sažetak

U izlaganju će biti riječi o svećeničkom djelovanju Filipa Lukasa. Gimnaziju je završio u Splitu, a studij bogoslovije 1896. u Zadru kada je zaređen za svećenika. Upravljao je župom u Muću od 1897. do 1900. godine. Bio je svećenik Splitsko-makarske biskupije, a zatim i Zadarske nadbiskupije. Svećenička služba u njegovu životu i djelovanju bilježila je razdoblje svoga diskontinuiteta, no ne i napuštanja svećeničkog staleža. Svećeništvu kao početnoj i temeljnoj oznaci svoga identiteta se vratio kada se je 1949. nastanio u Zavodu svetoga Jeronima u Rimu, gdje je preminuo i ukopan u zavodskoj grobnici.

Marko Trogrlić (Zadvarje, 1972) je diplomirao Povijest na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Beču (1997), gdje je 2001. doktorirao tezom *Ivan Skakoč (1752. - 1837.): život i djelo (Ivan Skakoc (1752-1837): Leben und Werk)*, koja je kao knjiga objavljena 2013. godine. Također je diplomirao kršćansku filozofiju na Filozofskom fakultetu Družbe Isusove u Zagrebu (1997.) i teologiju na Papinskom Sveučilištu Svetoga Križa u Rimu (2002.). Zaređen je za svećenika u Vojnom ordinarijatu Republike Hrvatske 2019. godine. Radio je na Odsjeku za povijest Sveučilišta u Zadru (2002. - 2006.). Sada predaje na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu. Bavi se novovjekovnom povijesti Dalmacije od kraja XVIII. do početka XX. stoljeća s naglaskom na analizu politike raznih austrijskih vlada. Autor je brojnih knjiga i članaka. Dobitnik je nagrade HAZU-a za područje društvenih znanosti (2019.) i skupne nagrade Grada Splita (2019.). Od 2022. dopisni je član Austrijske akademije znanosti.

Komunistička presuda Filipu Lukasu i njezino poništenje

Ivan Turudić
Trg Nikole Šubića Zrinskog 5
10 000 Zagreb

ivan.turudic@vksrh.pravosudje.hr

Sažetak

Županijski sud u Zagrebu poništio je 18. srpnja 2017. presudu Okružnog narodnog suda za grad Zagreb od 21. studenoga 1945., broj Kz.320/45, potvrđenu presudom Vrhovnog suda Hrvatske od 24. prosinca 1945., broj K 746/4, kojom je Filip Lukas proglašen krivim zbog počinjenja krivičnih djela opisanim pod točkama 1. do 3. Zakona o krivičnim/kaznenim djelima protiv naroda i države. Na temelju članka 570.d. stavak 4. Zakona o kaznenom postupku ("Narodne novine" broj 152/08, 76/09, 80/11, 91/12 - odluka Ustavnog suda, 143/12, 56/13, 145/13 i 152/14) u cijelosti je poništena presuda navedenih tijela, kojom je Filip Lukas proglašen krivim zbog vršenja akcije i propagande u korist okupatora i njegovih pomagača širenjem nacionalne i vjerske nesnošljivosti, opravdavanja okupacije i osuđivanja Narodno-oslobodilačke borbe, a radi čega je 1945. i pravomoćno osuđen na kaznu smrti strijeljanjem te na trajan gubitak političkih i građanskih prava te na konfiskaciju cijele imovine. Kroz reviziju postupka dokazano je kako je ista donesena zlouporabom političke moći te je do osude F. Lukasa došlo kršenjem međunarodnopravno priznatih načela pravne države i demokratskog društva, a što je u proturječju s javnom poretom Republike Hrvatske. Lukas je osuđen u politički motiviranom procesu od strane suda bivše Federativne Narodne Republike Jugoslavije.

Ivan Turudić (Virovitica 1962.). Diplomirao je 1987. na Pravnom fakultetu u Zagrebu. Godine 1990. javlja se u Zbor narodne garde i idućih je 500 dana na ratištu, na području zapadne Slavonije. Dvije godine bio je pomoćnik dvaju ministara pravosuđa – Miroslava Šeparovića i Milana Ramljaka. Po povratku u sudstvo bio je sudac i predsjednik virovitičkog suda, a zatim u Zagrebu dvije godine istražni sudac te sudac u prvostupanjskim kaznenim postupcima u Županijskom sudu u Zagrebu. Početkom 2015. posjetio je branitelje koji su prosvjedovali u Savskoj ulici u Zagrebu te je predložio zatvorsku kaznu za one koji tvrde da je u Domovinskom ratu agresor bila Hrvatska, a ne Srbija. Tvrdio je kako treba zaštititi Domovinski rat kao jednu od najvećih hrvatskih vrijednosti. Bio je predsjednik tročlanog izvanraspravnog vijeća Županijskog suda koje je provodilo reviziju suđenja Alojziju Stepincu te je tu presudu jugoslavenskog suda potpuno poništio zbog nepoštivanja prava na pošteno suđenje i na obrazloženu sudsku odluku. Protivnik je smrtno kazne i pooštavanja kazneno-pravne represije.

Hibridnost nacije u misli Filipa Lukasa

Igor Vranić

Sveučilište u Zagrebu
Središnji ured za arhivsku građu
Trg Republike Hrvatske 14
10 000 Zagreb

vrانjo@live.com

Sažetak

Glavna tema izlaganja je analiza ideološko-političkog svjetonazora Filipa Lukasa. Posebna pozornost pridaje se Lukasovim promišljanja o naciji i nacionalnim pitanjima svrstavajući ga u tadašnja europska intelektualna strujanja i upućujući na Lukasove intelektualne uzore. Nadalje, izlaganje se bavi Lukasovim polemikama s HSS-om o nacionalnim pitanjima. Osim toga, autor se bavi Lukasovim odnosom prema srpskome pitanju i komunizmu te Lukasovoj ulozi u poratnoj emigraciji.

Dr. sc. **Igor Vranić** zaposlen je u Središnjem uredu za arhivsku građu Sveučilišta u Zagrebu. Doktorirao je na Europskom sveučilišnom institutu 2019. prethodno završivši diplomske studije Povijesti i Komunikologije na Fakultetu hrvatskih studija. Izlagao je na više domaćih i međunarodnih znanstvenih skupova.

Memorandumi hrvatskih bjegunaca 1945. – organizirano djelovanje intelektualaca nakon bleiburške predaje

Vlatka Vukelić

Fakultet hrvatskih studija
Sveučilište u Zagrebu
Borongajska cesta 83d
10 000 Zagreb

vvukelic@hrstud.hr

Sažetak

Skupina hrvatskih intelektualaca napisala je u izbjegličkom logoru u Lawamündu na austrijskoj granici memorandum “upućen nadležnim mjestima Britanske armije s molbom da se povede računa o iznesenim činjenicama”. Autori memoranduma su Matija (Tias) Mortigija, Milivoj Magdić i Jure Petričević. Pored ove intelektualne skupine, memorandum slične koncepcije, različitog sadržaja i približno istoga cilja napisao je i sâm Filip Lukas. Iako ovaj memorandum nije potpisan, iz sadržaja komunikacije Milivoja Magdića prema Lukasu moguće je rekonstruirati njegovo autorstvo. Oba dokumenta su pronađena u Arhivu papinskog hrvatskog zavoda svetog Jeronima. Analizom njihovog sadržaja došlo se do zaključka o intenzivnom djelovanju prvaka hrvatske inteligencije koji su napustili Zagreb prije ulaska partizana u svibnju 1945. godine. Sigurnost su potražili u austrijskim izbjegličkim logorima, no tamo nisu bili pasivni promatrači nemilih svibanjskih događaja već su predstavljali jedinu društveno aktivnu grupu koja je smisleno i argumentirano navela opasnosti koje nosi nova komunistička Jugoslavija. U osnovnim crtama, iako se dokumenti i rješenja koja nude sadržajno i koncepcijski razlikuju, oba memoranduma apeliraju na savezničke snage, u želji što većeg očuvanja ljudskih života i sloboda kako izbjeglih civila i vojnika tako i onih koji su ostali u Hrvatskoj. Potpisnici memoranduma zauzimaju negativan stav prema boljševičkoj strukturi, upozoravaju na masovna kršenja ljudskih prava, ekonomsku, političku, kulturnu i socijalnu neodrživost u novom političkom sustavu te eksplicitno navode kako je komunizam kao model režimski nametnut. Napisane kritike jugoslavenskog komunističkog režima dvojicu potpisnika svibanjskog memoranduma stajati će života, dok će F. Lukas biti osuđen na smrt.

Vlatka Vukelić (Sisak, 1979.) izvanredna je profesorica na Fakultetu hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu. U Sisku je završila opću Gimnaziju. Diplomirala je na Hrvatskim studijima gdje je od 2004. zaposlena na Odsjeku za povijest. Doktorsku disertaciju pod naslovom *Povijest sustavnih arheoloških istraživanja u Sisku od 16. stoljeća do 1941. godine* obranila je 2011. godine. Drži nastavu na svim studijskim razinama: preddiplomskoj, diplomskoj i doktorskoj. Obnašala je dužnost predstojnice Odsjeka

za povijest, dok je voditeljica doktorskog studija povijesti već niz godina. Do sada je objavila tri monografije: *Blago rijeke Kupe - Arheološka istraživanja Kupe kod Siska prije 1. svjetskog rata*, Zagreb, 2012., *Obitelj Colussi u Sisku*, Sisak, 2011. i *Četničke postrojbe u službi Nezavisne Države Hrvatske*, Zagreb, 2021. Urednica je nekoliko zbornika. Znanstvene radove objavljuje u domaćim i međunarodnim znanstvenim časopisima. Sudjeluje u organizaciji i izlaganjima na znanstvenim i stručnim skupovima, naročito s temama rasvjetljavanja povijesnih kontroverzi u hrvatskoj povijesti 20. stoljeća.

*“Ako bi umro izvan domovine Hrvatske
u koju ubrajam i Dalmaciju
gdje je prva sredovječna Hrvatska osnovana,
moja je želja da se moj tjelesni prah prenese pa da ondje počiva,
gdje sam ga i primio.”*

(Iz oporuke don F. Lukasa, Rim, 13. srpnja 1953.).



Povratak u Kaštel Stari
15. rujna 2021.